

<https://doi.org/10.30546/670832.2026.013.1031>

ŞƏBƏKƏLƏRİN İDARƏDİLMƏSİNDƏ ƏN MÜASİR TƏTBİQLƏR VƏ TEXNOLOGİYALAR: YENİ NƏSİL ŞƏBƏKƏ MÜTƏXƏSSİSLƏRİ ÜÇÜN YOL XƏRİTƏSİ

Yalçın Nəsibov: yalcinnasibov@gmail.com

Azərbaycan Texnologiya Universiteti

Xülasə: Bu məqalə, ənənəvi statik şəbəkə infrastrukturalarının müasir bulud texnologiyaları, IoT (Əşyaların Interneti) və distant iş modellərinin təsiri ilə necə çevik, proqram təminatı ilə idarə olunan və intellektual ekosistemlərə çevrildiyini təhlil edir. Şəbəkə idarəetməsinin reaktiv yanaşmalardan proaktiv və avtomatlaşdırılmış modellərə keçidi dörd əsas sütun üzərində izah edilir.

Açar sözlər: IoT, AIOps, SDN, SD-WAN, Böyük Verilənlər (Big Data), Bulud texnologiyaları, Süni intellekt.

Giriş. Müasir şəbəkə idarəetməsi artıq sadəcə kabelləri qoşmaq, IP ünvanları paylamaq və ya nasazlıq yarananda server otağına qaçmaqdan ibarət deyil. Bulud texnologiyalarının sürətli inkişafı, məsafədən iş modelləri və qoşulan cihazların sayının kəskin artması şəbəkələrin idarə edilməsini tamamilə fərqli bir mərhələyə daşıyır.

Informasiya texnologiyalarının sürətlə transformasiya olunduğu müasir dövrdə şəbəkə infrastrukturaları artıq sadəcə verilənləri bir nöqtədən digərinə daşıyan passiv magistral deyil. Bulud hesablamalarının (Cloud Computing) dominantlığı, mikroxidmət arxitekturalarının genişlənməsi və hər saniyə milyardlarla paket ötürən Əşyaların Interneti (IoT) cihazları ənənəvi şəbəkə idarəetməsini dizayn etibarilə çətinliyə salıb. Bir neçə il əvvələ qədər şəbəkə inzibatçısının əsas aləti sayılan manual konfigurasiyalar, statik marşrutlama cədvəlləri və reaktiv (nasazlıq baş verdikdən sonra müdaxilə edən) yanaşmalar artıq müasir dinamik və paylanmış sistemlərin tələblərinə cavab verə bilmir.

Bu gün şəbəkələrin idarə edilməsində əsl paradigma dəyişikliyi yaşanır. İnsan faktorunun fiziki olaraq hər bir kommutator və ya marşrutlayıcıya müdaxilə etdiyi mühitləri proqram təminatı ilə təyin olunan şəbəkələr (SDN), real vaxt rejimində özünü optimallaşdıran Niyyətə Əsaslanan Sistemlər (IBN) və anomaliyaları istifadəçidən əvvəl aşkarlayan Süni İntellekt Analitikası (AIOps) əvəz edir. Müasir şəbəkə idarəetməsi artıq sadəcə "əlaqənin təmini" deyil; o, avtomatlaşdırma, çeviklik, kibertəhlükəsizlik və analitikanın kəsişməsində dayanan ağıllı bir ekosistemdir.

Bu məqalədə rəqəmsal dünyanın yeni qan dövrünü sistemini formalaşdıran ən müasir tətbiqləri, arxitektura trendləri və şəbəkə mühəndisliyinin gələcəyini araşdıracağıq.

Proqram təminatı ilə təyin olunan şəbəkələrə keçidin zərurəti.

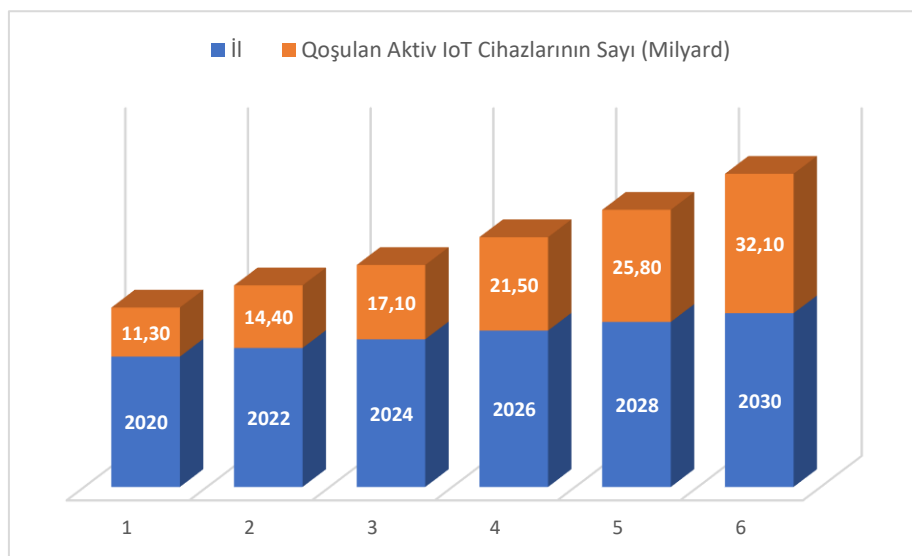
Əgər internetin ilk onilliklərini korporativ şəbəkələrin "uşaqlıq dövrü" adlandırsaq, bugünkü mühit idarəolunmaz bir meqapolisə bənzəyir. 2000-ci illərin əvvəllərində qurulan ənənəvi şəbəkə arxitekturası statik və mərkəzləşdirilmiş mühitlər üçün nəzərdə tutulmuşdu: işçilər ofisdə otururdu, məlumatlar ofisdəki lokal serverdə (On-Premise) saxlanılırdı və trafik axını proqnozlaşdırıla bilən idi. Lakin bugünkü rəqəmsal ekosistem bu strukturu iki əsas cəbhədən sındırdı:

1. Eksponensial Data partlayışı və "Cihaz sunami"si

Ənənəvi şəbəkələr bant genişliyinin (bandwidth) məhdud olduğu və məlumatın əsasən mətn və ya kiçik sənədlərdən ibarət olduğu dövrlərdə effektiv idi. Bu gün isə vəziyyət köklü şəkildə fərqlidir:

- Həcm və sürət: Yüksək keyfiyyətli video konfranslar, Böyük Verilənlər (Big Data) analitikası və real vaxt rejimində işləyən tətbiqlər şəbəkə infrastrukturuna nəhəng yük gətirir.
- IoT (Əşyaların İnterneti): Şəbəkəyə qoşulan cihazlar artıq sadəcə kompüter və telefonlar deyil. Ağıllı sensorlar, istehsalat avadanlıqları, təhlükəsizlik kameraları və geyilə bilən texnologiyalar milyardlarla yeni IP ünvanı və dayanmadan data istehsal edən mənbə deməkdir.
- İdarəetmə çətinliyi: Ənənəvi şəbəkələrdə hər bir yeni cihazın qoşulması və onun təhlükəsizlik siyasətinin (policy) əllə (manual) tənzimlənməsi tələb olunurdu. Mövcud cihaz sayının tsunami dalğası kimi böyüdüüyü bir mühitdə şəbəkə inzibatçılarının hər bir kommutatoru (switch) tək-tək konfigurasiya etməsi sadəcə fiziki olaraq qeyri-mümkündür.

Şəkil 1. Qlobal miqyasda Əşyaların İnterneti (IoT) cihazlarının eksponensial artım dinamikası və 2030-cu ilə qədər olan proqnoz göstəriciləri (Mənbə: IoT Analytics).

2. Bulud texnologiyaları və dağılmış şəbəkə perimetri.

Bulud (Cloud Computing) ənənəvi şəbəkə modelinin bünövrəsini sarsıdan ən böyük faktordur. Əvvəllər şəbəkə təhlükəsizliyi bir qala divarına (Firewall) bənzəyirdi: hər kəs və hər şey daxildə idi, təhlükə xaricdən gəlirdi.

- Trafik axınının dəyişməsi: Keçmişdə trafik əsasən yerli işçi ilə yerli server arasında (Şimal-Cənub trafiki) hərəkət edirdi. İndi isə şirkətlər öz resurslarını AWS, Microsoft Azure, Google Cloud kimi bulud platformalarına köçürür və ya SaaS (Office 365, Salesforce, Zoom) tətbiqlərindən istifadə edirlər. Bu, korporativ trafiki tamamilə xarici şəbəkələrə (Şərq-Qərb trafiki) daşıyır.
- Mərkəzi nöqtədə tıxac (bottleneck): Ənənəvi şəbəkələrdə uzaq ofislərdəki və ya evdəki işçilərin internet trafiki əvvəlcə şirkətin mərkəzi ofisinə (data mərkəzinə) gəlir, oradakı

Firewall-dan keçir və sonra buluda yönləndirilirdi (Backhauling). Bu yanaşma şəbəkədə ciddi gecikmələrə (latency), tıxaclara və istifadəçi narazılığına səbəb olur.

- Hibrid və distant iş: İşçinin dünyanın istənilən yerindən, istənilən provayder vasitəsilə birbaşa buluddakı dataya qoşulmaq tələbi, ənənəvi VPN mexanizmlərini və lokal marşrutlaşdırma (routing) alətlərini yararsız hala salır.

Ənənəvi şəbəkələr sanki poladdan tökülmüş qəlib kimidir – möhkəmdir, amma əyilmir və dəyişmir. Müasir biznesə isə su kimi hər qaba uyğunlaşan, elastik və dinamik şəbəkələr lazımdır. Statik arxitektura ilə buludun və data partlayışının gətirdiyi çevikliyi təmin etmək, reaktiv təyyarəni velosiped sürəni ilə idarə etməyə çalışmaq kimidir.

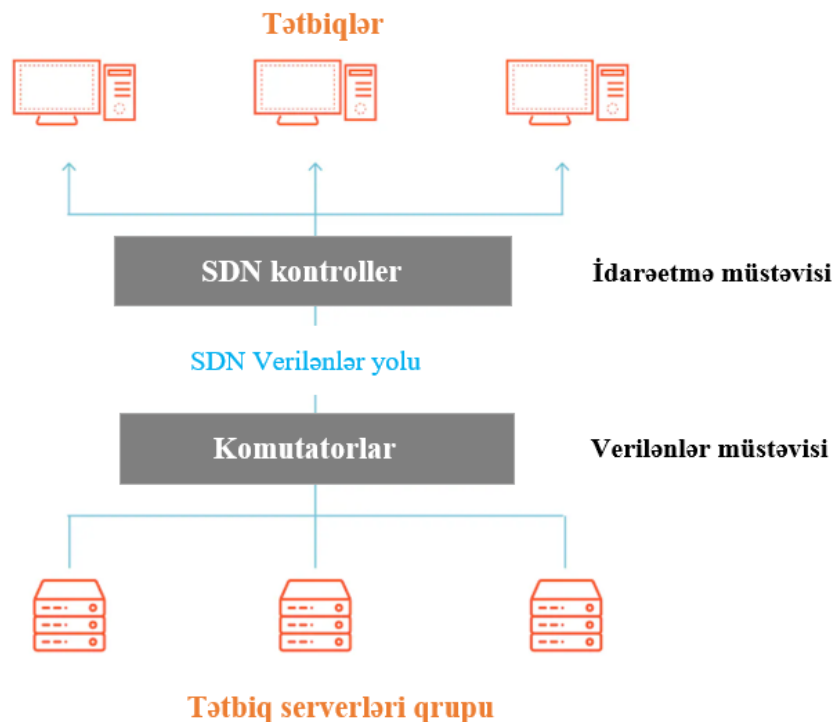
Ənənəvi şəbəkələrin idarəetmə böhranına tapılan ən fundamental cavab SDN (Software-Defined Networking - Program təminatı ilə təyin olunan şəbəkə) və onun qlobal miqyasda tətbiqi olan SD-WAN texnologiyası oldu. Bu texnologiyalar şəbəkə dünyasında mühərrikin idarəetməsini mexaniki qollardan götürüb mərkəzi bir kompüter bionikasına ötürmək mənasına gəlir. [3]

1. SDN: şəbəkənin "beyni" ilə "bədəninin" ayrılması

Ənənəvi kommutator (switch) və marşrutlayıcılarda (router) iki əsas funksiya eyni cihazın daxilində icra olunurdu:

- Data Plane (Məlumat müstəvisi): Paketləri bir portdan digərinə fiziki olaraq ötürən hissə (Bədən).
- Control Plane (İdarəetmə müstəvisi): Paketin hansı yolla gedəcəyinə qərar verən intellektual hissə (Beyin).

SDN bu iki anlayışı bir-birindən ayırır. Şəbəkədəki yüzlərlə cihazın "beyni" (Control Plane) yerindən sökülür və mərkəzi bir program təminatına – SDN Controller-ə köçürülür. Fiziki cihazlar isə sadəcə bu mərkəzi beyindən gələn əmrələri icra edən sürətli icraçılara (Data Plane) çevrilir.

Şəkil 2. SDN (Software-Defined Networking - Program təminatı ilə təyin olunan şəbəkə) [5]

Bu nə qazandırır?

- Mərkəzləşdirilmiş idarəetmə: İnzibatçı hər bir cihaza tək-tək daxil olub kod yazmır. Şəbəkə siyasətini mərkəzi paneldə dəyişir və bu qayda saniyələr ərzində bütün şəbəkəyə şamil olunur.
- Çeviklik və proqramlaşdırılma: Şəbəkə artıq statik deyil. Python skriptləri və ya API-lər (Application Programming Interface) vasitəsilə tətbiqlərin tələbinə uyğun olaraq şəbəkə öz konfigurasiyasını dinamik şəkildə dəyişə bilir.

2. SD-WAN: genişmiqyaslı şəbəkələrin (WAN) ağıllı idarəedilməsi

SDN prinsiplərinin coğrafi olaraq bir-birindən uzaq ofisləri, filialları və bulud datalarını birləşdirən geniş şəbəkələrə (WAN) tətbiq olunmuş forması SD-WAN adlanır.

Əgər keçmişdə fərqli şəbəkə xətlərini (bahalı MPLS, stabil fiber-optik və ya adi genişzolaqlı internet) bir yerdə idarə etmək mühəndislər üçün kabus idisə, SD-WAN bu xətləri vahid bir virtual magistralda birləşdirir.

Kənar hesablamalar (Edge computing) və şəbəkə memarlığının yeni sərhədləri

Müasir şəbəkələrin idarə edilməsində yaşanan ən böyük böhranlardan biri mərkəzləşdirilmiş bulud memarlığının (*Centralized Cloud*) fiziki məhdudiyyətləridir. Milyardlarla Əşyaların İnterneti (IoT) cihazının, ağıllı sensorların və avtonom sistemlərin istehsal etdiyi nəhəng həcmdə verilənlərin işlənməsi üçün hər bir paketi uzaq məsafədə yerləşən mərkəzi bulud serverlərinə göndərmək artıq effektiv deyil. Bu reallıq şəbəkə memarlığında yeni bir eranın - *Kənar hesablamaların (Edge Computing)* tətbiqini zəruri etmişdir.

Kənar hesablamalar, məlumatların istehsal olunduğu nöqtəyə (mənbəyə) ən yaxın olan coğrafi mövqedə - şəbəkənin kənar qovşaqlarında (*Edge nodes*) emal edilməsi tamamilə yeni bir yanaşma tərzidir. Bu texnologiya, verilənlərin ötürülməsi zamanı yaranan zəncirvari problemləri üç fundamental istiqamətdə həll edir:

- *Ultra-aşağı gecikmə (Ultra-Low latency)*: Avtonom nəqliyyat vasitələri, robotlaşdırılmış cərrahiyyə və ya real vaxt rejimində işləyən sənaye avtomatlaşdırma sistemləri üçün milisaniyələr səviyyəsində gecikmələr kritik (həyati) əhəmiyyət daşıyır. Məlumatın mərkəzi buluda gedib-qayıtma müddəti (*Round-Trip Time - RTT*) bu sistemlərin dözümlülük limitini aşır. Kənar şəbəkə qovşaqları hesablama gücünü sahəyə gətirərək bu müddəti sıfıra yaxınlaşdırır.
- *Bant genişliyinin optimallaşdırılması*: Minlərlə yüksək dəqiqlikli (4K/8K) təhlükəsizlik kamerasının çəkdiyi video-axını bütövlüklə mərkəzi qlobal magistrala ötürmək şəbəkədə ciddi tıxaclar (*bottleneck*) yaradır. Edge serverlər mətndə adı çəkilən süni intellekt (AI) alqoritmlərini birbaşa kənarda işlədərək videonu yerində analiz edir, yalnız "anomaliya" və ya "kritik hadisə" anlarını mərkəzə göndərir. Bu, magistral şəbəkə xətlərinin yükünü kəskin şəkildə azaldır.
- *Lokal avtonomluq və dayanıqlıq*: Qlobal internet şəbəkəsində və ya mərkəzi bulud provayderində hər hansı bir kəsinti baş verdikdə, Edge infrastruktura malik olan lokal sistemlər müstəqil şəkildə fəaliyyətini davam etdirə bilir. Bu, kritik sənaye obyektlərinin işinin dayanmasının qarşısını alır.

Kənar hesablamaların yayılması şəbəkənin coğrafi olaraq parçalanmasına səbəb olur. Məhz bu mərhələdə mərkəzi *SDN Controller* və *SASE* arxitekturası dövrəyə girərək, paylanmış vəziyyətdə olan yüzlərlə Edge qovşağı vahid bir təhlükəsizlik siyasəti (*Unified Policy*) çərçivəsində, sanki tək bir lokal şəbəkə imiş kimi idarə etməyə imkan verir.

Müasir İnfrastrukturun çevik trafik meneceri: NGINX

Müasir dinamik şəbəkələrdə, xüsusilə mikroxidmət (microservices) və bulud arxitekturalarında trafikin paylanması və idarə edilməsi kritik əhəmiyyət kəsb edir. Ənənəvi aparat bazalı (hardware) yük paylayıcıları (Load Balancers) bulud mühitinin tələb etdiyi elastikliyi təmin edə bilmədiyi üçün, proqram təminatı səviyyəsində işləyən həllər ön plana çıxmışdır. Bu sahədə sənaye standartına çevrilən ən parlaq nümunə **NGINX** platformasıdır.

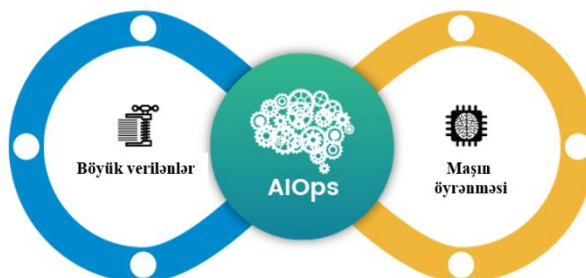
NGINX müasir şəbəkə idarəetməsində sadəcə yüksək performanslı bir veb-server kimi deyil, eyni zamanda bir neçə strateji funksiyaları icra edən universal bir şəbəkə qovşağı kimi çıxış edir:

1. *Yükün paylanması (Load balancing)*: Şəbəkəyə gələn milyonlarla istifadəçi sorğusunu arxa fondakı (backend) serverlər və ya konteynerlər (Docker/Kubernetes) arasında bərabər və ağıllı şəkildə paylayır. Bu, sistemin sıradan çıxmasının (*single point of failure*) qarşısını alır və yüksək əlçatanlığı (*High Availability*) təmin edir.
2. *Əks proksi və İngres kontroller (Reverse Proxy & Ingress Controller)*: Mikroxidmət memarlığında xarici dünyadan gələn trafiki qəbul edərək daxili şəbəkədəki müvafiq xidmətlərə təhlükəsiz şəkildə yönləndirir. Kubernetes mühitində şəbəkə kəsişmələrini (Edge) idarə etmək üçün ən çox istifadə olunan alətdir.
3. *SSL/TLS terminasiyası və təhlükəsizlik*: Şəbəkə təhlükəsizliyində Zero Trust modelinə uyğun olaraq, şifrələnmiş trafiki (HTTPS) öz üzərində deşifrə edərək daxili serverlərin yükünü yüngülləşdirir və mərkəzi təhlükəsizlik siyasətlərinin tətbiqini asanlaşdırır.

Şəbəkələrin yeni "Zəkası": AIOps və Süni intellekt

İT əməliyyatları üçün süni intellekt olan AIOps, İT sistemlərinin idarə olunmasını avtomatlaşdırmaq və təkmilləşdirmək üçün maşın öyrənməsi və təbii dil emalı (NLP) kimi texnologiyalardan istifadə edir. O, İT sistemlərindən çoxlu miqdarda məlumatlara baxır, nümunələr tapır və İT qruplarına nə baş verdiyini və nə etməli olduqlarını anlamağa kömək edir. AIOps platformaları İT mühiti haqqında tam təsəvvür yaratmaq üçün qeydlər, performans ölçmələri və hadisələr kimi bir çox yerdən məlumat toplayır. Bu məlumatları birləşdirərək və anlayaraq, AIOps qeyri-adi fəaliyyəti aşkar etməyə, problemlərin səbəbini tapmağa və hətta potensial problemləri baş verməzdən əvvəl proqnozlaşdırmağa kömək edə bilər.

Əgər SDN və SD-WAN texnologiyalarını müasir şəbəkənin mərkəzləşdirilmiş sinir sistemi adlandırsaq, AIOps (Artificial Intelligence for IT Operations - İT Əməliyyatları üçün Süni İntellekt) bu sistemin düşünən beynidir. Müasir korporativ şəbəkələrdə hər saniyə milyonlarla paket hərəkət edir, minlərlə loq (log) faylı və telemetriya datası istehsal olunur. Bir insan mühəndisin və ya ənənəvi monitoring proqramının bu nəhəng məlumat dənizindəki kiçik bir anomaliyanı (məsələn, bir portun qeyri-adi şəkildə yavaşlamasını və ya gizli bir kiberhücum sızmasını) real vaxtda tutması qeyri-mümkündür. AIOps məhz bu nöqtədə dövrəyə girir.

Şəkil 3. AIOps və Süni İntellekt.

1. Reaktiv idarəetmədən proaktiv idarəetməyə keçid

Ənənəvi şəbəkə idarəetməsi həmişə reaktiv olmuşdur: problem baş verir (məsələn, xətt kəsilir), istifadəçilər şikayət edir, sistem xəbərdarlıq (alarm) verir və mühəndislər nasazlığı tapıb aradan qaldırmağa çalışırlar.

Süni intellekt isə bu modeli proaktiv və hətta proqnozlaşdırıla bilən (predictive) formaya salır. Böyük verilənləri (Big Data) və maşın öyrənməsi (Machine Learning) alqoritmlərini istifadə edərək, AIOps sistemləri şəbəkənin normal iş rejimini (baseline) öyrənir. Şəbəkədəki hər hansı bir yayınma və ya cihaz daxilindəki gizli performans enişləri böyük bir qəzaya çevrilmədən günlər, bəzən həftələr öncə təyin edilir.

Nümunə: *Sistem müəyyən edir ki, hər hansı bir marşrutlayıcının (router) prosessor temperaturu və paket itkisi son 48 saatda xətti olaraq artır. İnsan gözündən qaçan bu xırda detal əsasında süni intellekt cihazın yaxın gələcəkdə sıradan çıxacağını proqnozlaşdırır və mühəndisə "Bu cihazı dəyişin" xəbərdarlığını göndərir.*

2. Kök səbəb analizi (Root Cause Analysis - RCA) və "Səs-küyün" azaldılması

Kök Səbəb Təhlili (KST), yalnız simptomları deyil, problemlərin və ya nasazlıqların əsas səbəblərini müəyyən etmək üçün istifadə edilən strukturlaşdırılmış bir metodudur. Əməliyyatların mürəkkəb sistemləri əhatə etdiyi və təhlükəsizliyin vacib olduğu proses sənayesində KST təkrarlanan hadisələrin qarşısını almaq və uzunmüddətli performansını yaxşılaşdırmaq üçün vacibdir.

RCA, baş verənləri, niyə baş verdiyini və bunun bir daha baş verməsinin qarşısını necə almağı təhlil etməklə təşkilatlara avadanlıq nasazlıqlarını, sistem nasazlıqlarını, keyfiyyət problemlərini və ya təhlükəsizlik hadisələrini araşdırmağa kömək edir. [6]

Şəkil 4. Kök səbəb analizi prosesi.[6]

Böyük şəbəkələrdə tək bir xəttin kəsilməsi zəncirvari reaksiya yaradaraq monitoring ekranlarında eyni anda minlərlə xəbərdarlıq signalının (alert fatigue) alovlanmasına səbəb olur. Müasir mühəndislər bu signal səs-küyünün içində əsl problemin haradan qaynaqlandığını tapmaq üçün saatlar itirirlər.

AIOps sistemləri:

- Minlərlə signalı saniyələr daxilində analiz edir.
- Eyni kökdən gələn xəbərdarlıqları qruplaşdırır (correlation).

- Səs-küyü süzgəcdən keçirərək mühəndisə tək və dəqiq bir diaqnoz təqdim edir: *"Ekranla əks olunan 500 xəbərdarlığının yeganə kök səbəbi A-3 korpusundakı kommutatorun enerji təminatının kəsilməsidir."*

3. Özünü bərpa edən şəbəkələr (self-healing networks)

Müasir süni intellekt tətbiqləri sadəcə xəbərdarlıq etməklə kifayətlənmir, həm də icraedici rola sahibdir. Niyyətə Əsaslanan Şəbəkə (Intent-Based Networking - IBN) alətləri ilə birləşən AIOps, kiçik və orta miqyaslı problemləri insan müdaxiləsi olmadan özü həll edir. Əgər şəbəkənin hər hansı bir segmentində sıxlıq (congestion) yaranarsa, AI avtomatik olaraq trafiki alternativ kanallara yönləndirir, konfigurasiya xətlərini düzəldir və ya zərərli trafiki aşkarladıqda dərhal müvafiq portu bloklayır.

Şəbəkə idarəetməsində süni intellekt mühəndislərin işini əlindən alan bir rəqib deyil, onları rutin loq analizlərindən və gecə yarısı qəza zənglərindən xilas edən ən güclü köməkçidir. İnsanın təhlil sürətini qat-qat üstələyən AIOps, müasir qlobal bizneslərin "sıfır kəsinti" (zero-downtime) hədəfinə çatması üçün yeganə çıxış yoludur.

Şəbəkə təhlükəsizliyində müasir yanaşma: Zero Trust və SASE

Ənənəvi şəbəkə təhlükəsizliyi "qala və xəndək" (Castle-and-Moat) strategiyasına əsaslanırdı. Bu modeldə şəbəkənin xarici sərhədlərinə güclü müdafiə divarları (Firewall) qurulur, daxiləki hər kəs və hər şey isə avtomatik olaraq "etibarlı" sayılırdı. Lakin datanın buluda daşındığı, işçilərin evdən və ya kafedən şirkət resurslarına qoşulduğu müasir mühitdə artıq qorunmalı olan vahid bir "fiziki qala" yoxdur. Bu tələb şəbəkə təhlükəsizliyini kökündən dəyişən iki qlobal konsepti ortaya çıxardı: Zero Trust və SASE. [1]

1. Zero Trust (Sıfır Etimad): "Heç vaxt güvənmə, həmişə yoxla!"

ABŞ-ın Standartlar və Texnologiya İnstitutu (NIST SP 800-207) tərəfindən rəsmiləşdirilən Zero Trust, bir məhsul deyil, təhlükəsizlik fəlsəfəsidir. Bu fəlsəfənin təməl prinsipi sadədir: *İstifadəçinin və ya cihazın şəbəkənin daxilində və ya xaricində olmasının heç bir əhəmiyyəti yoxdur; standart olaraq heç kimə güvənmək olmaz.*

Ənənəvi şəbəkələrdə kiberhücümçü daxili şəbəkəyə bir dəfə sızdıqdan sonra heç bir maneə ilə qarşılaşmadan digər sistemlərə asanlıqla keçid edə bilirdi (Lateral Movement). Zero Trust isə bu təhlükəni üç əsas prinsiplə aradan qaldırır:

- Açıq şəkildə yoxlama (Explicit Verification): Hər bir giriş cəhdində istifadəçinin şəxsiyyəti, cihazın təhlükəsizlik statusu (məsələn, antivirusun aktiv olub-olmaması), coğrafi məkanı və qoşulma konteksti daimi olaraq yoxlanılır.
- Minimum imtiyaz girişi (Least Privilege Access): İşçiyə yalnız və yalnız öz işini görmək üçün lazım olan minimal resurslara giriş icazəsi verilir. Mühəsib mühəndislik serverlərinə, proqramçı isə insan resursları bazasına baxa bilməz.
- Mikro-segmentasiya (Micro-segmentation): Şəbəkə daxilində kiçik, təhlükəsiz zonalar yaradılır. Beləliklə, bir cihaz yoluxsa belə, təhlükə digər segmentlərə yayıla bilmir.

2. SASE (Secure Access Service Edge): şəbəkə və təhlükəsizliyin Buludda qovuşması.

2019-cu ildə Gartner tərəfindən irəli sürülən SASE SD-WAN-ın gətirdiyi çevik marşrutlaşdırma imkanları ilə Zero Trust əsaslı təhlükəsizlik funksiyalarını tək bir bulud arxitekturasında birləşdirən bütöv bir modeldir.

Ənənəvi modeldə uzaq filialların və ya evdən işləyən işçilərin təhlükəsizliyini təmin etmək üçün bütün trafik mərkəzi ofisdəki fiziki Firewall-a yönləndirilirdi (Backhauling), bu da şəbəkədə böyük gecikmələrə (latency) səbəb olurdu. SASE bu tıxacı tamamilə aradan qaldırır.

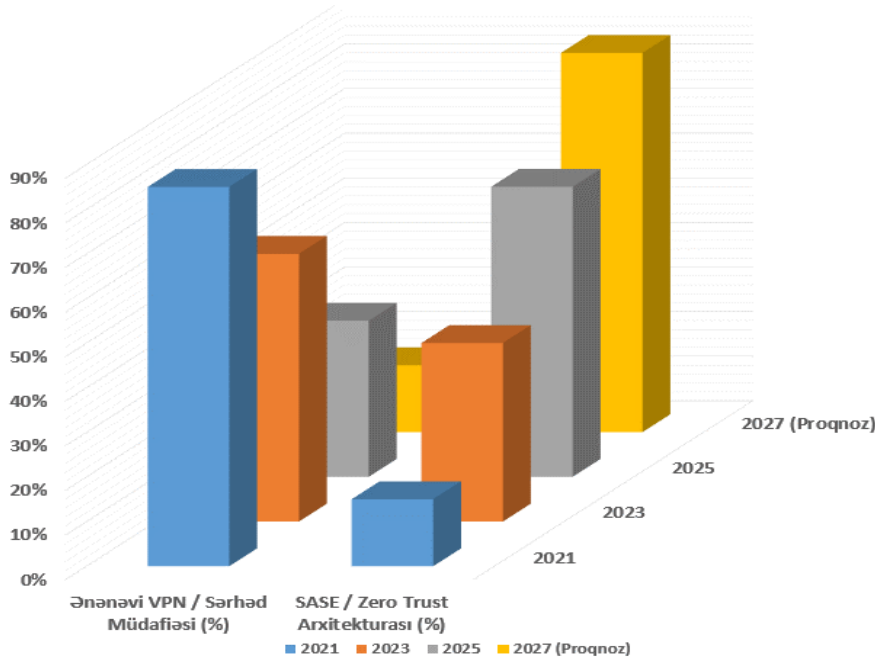
[2]

SASE arxitekturası təhlükəsizlik alətlərini fiziki qutulardan çıxarıb bulud səviyyəsinə (Edge) daşıyır və özündə dörd əsas komponenti birləşdirir:

1. **SD-WAN:** Trafiki ağıllı və optimallaşdırılmış şəkildə yönləndirir.
2. **ZTNA (Zero Trust Network Access):** Köhnəlməmiş və bütün şəbəkəni kənara açan VPN texnologiyasını əvəz edərək, buluddakı tətbiqlərə təhlükəsiz, fərdi giriş təmin edir.
3. **SWG (Secure Web Gateway):** İstifadəçiləri internetdəki zərərli proqramlardan və fişinq (phishing) saytlarından qoruyan bulud filtrasıyası.
4. **CASB (Cloud Access Security Broker):** Şirkətin bulud tətbiqlərindəki (məsələn, OneDrive, Google Drive) həssas məlumatlarının kənara sızmasının qarşısını alan nəzarətçi.

Bulud texnologiyaları şəbəkənin sərhədlərini yox etdiyi üçün, təhlükəsizlik də artıq fiziki divarlara sığma bilməz. Zero Trust və SASE, təhlükəsizliyi məlumatın və istifadəçinin olduğu hər yerə daşıyaraq, müasir dinamik şəbəkələrin həm tam açıq, həm də tamamilə qorunmaqda olmasını təmin edən yeganə müasir qaladır.

Şəkil 5. Korporativ infrastrukturarda ənənəvi təhlükəsizlik memarlığından SASE və Sıfır Etimad (Zero Trust) modelinə global keçid trendi (Mənbə: Gartner).[2]

Şəbəkə texnologiyalarında baş verən bu sürətli rəqəmsal transformasiya bir həqiqəti tam çılpalığı ilə ortaya qoyur: şəbəkə inzibatçılığı (Network Administration) dövrü sürətlə qapanır, yerini Şəbəkə Mühəndisliyi və Proqramlaşdırılması (Network Programmability/NetDevOps) dövrünə verir.

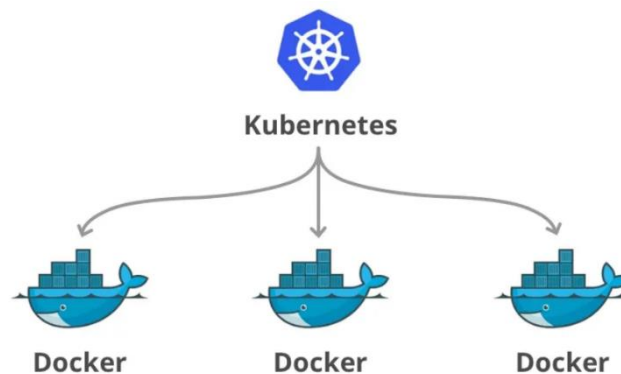
Əgər keçmişdə bir şəbəkə mütəxəssisinin əsas işi fiziki avadanlıqları montaj etmək, konsol kabeli ilə cihazlara bağlayıb əmrlər yazmaq və xətt kəsildə fiziki müdaxilə etmək idisə, müasir infrastruktur daha çox proqram təminatı mühitini xatırladır. SDN, AIOps, Zero Trust və SASE kimi konseptlər şəbəkəni sadəcə "təbii resurs" olmaqdan çıxarıb, tamamilə kodla idarə olunan (Infrastructure as Code - IaC) çevik bir mexanizmə çevirib.

Yeni nəsil şəbəkə mütəxəssisləri üçün yol xəritəsi

Bu yeni erada rəqabətdə davamlı qalmaq və müasir infrastrukturuları idarə edə bilmək üçün mühəndislər öz fəaliyyət profillərini mütləq şəkildə yeniləməlidirlər. Gələcəyin şəbəkə memarı olmaq üçün atılmalı olan fundamental addımlar: [4]

- *Skriptləşdirmə və avtomatlaşdırma (Python və Ansible)*: artıq tək-tək cihaz konfiqurasiya etmək vaxt itkisidir. Mühəndislər ən azı Python dilini bilməli, şəbəkə avtomatlaşdırılması üçün Ansible kimi alətlərlə işləməyi öyrənməlidirlər.
- *API-lərlə işləmək bacarığı*: müasir sdn kontrollerlər və bulud platformaları tamamilə REST API-lər üzərindən xəbərləşir. Şəbəkə cihazlarından məlumat almaq və onlara əmr göndərmək üçün API arxitekturasını anlamaq mütləqdir.
- *Bulud və Hibrid memarlıq (Cloud networking)*: İnzibatçılar lokal şəbəkələrlə yanaşı, AWS (VPC), Microsoft Azure və Google Cloud kimi mühitlərin daxili şəbəkə prinsiplərinə, həmçinin bu mühitləri lokal ofislərlə bağlayan SD-WAN strukturlarına hakim olmalıdırlar.
- *Linux və konteynerlər (Docker, Kubernetes)*: Müasir şəbəkə tətbiqləri və monitoring alətlərinin böyük hissəsi Linux serverlərdə və konteynerləşdirilmiş mühitlərdə çalışır. Bu səbəbdən baza Linux bilikləri yeni dövrün əvəzedilməz tələblərindəndir.

Şəkil 6. Docker və Kubernetes. [7]

- *Təhlükəsizlik düşüncəsi (Security-First mindset)*: Təhlükəsizlik artıq yalnız "Cybersecurity" şöbəsinin işi deyil. Şəbəkə mühəndisi qurduğu hər bir topologiyayı avtomatik olaraq Zero Trust prinsiplərinə (mikro-segmentasiya, minimum imtiyaz) uyğun dizayn etməyi vərdiş halına gətirməlidir.
- *NGINX və Reverse Proxy bacarıqları*: Gələcəyin şəbəkə memarı mikroxidmət mühitlərində trafik axınıni tənzimləmək, yük paylanmasıı idarə etmək və API Gateway strukturlarını qurmaq üçün NGINX kimi proqram təminatı əsaslı şəbəkə alətlərini mükəmməl səviyyədə bilməlidir.

Nəticə

Texnologiya dünyasında dəyişikliyin sürəti amansızdır. Ömrləri əzbərləyən yox, arxitekturanın məntiqini anlayan, kodlaşdırmadan qorxmayan və süni intellektin gətirdiyi analitik gücü öz işinə inteqrasiya edə bilən mühəndislər gələcəyin rəqəmsal dünyasının əsl memarları olacaqlar. Unutmaq olmaz ki, gələcəyin şəbəkələrini idarə edən kabellər deyil, sətirlərlə yazılmış ağıllı kodlar olacaq.

Tədqiqat işinin yeniliyi. Ənənəvi şəbəkə memarlığından proqram təminatı ilə təyin olunan (SDN/SD-WAN) və intellektual idarəetmə (AIOps) sistemlərinə keçidin konseptual

əsasları hibrid və paylanmış bulud infrastrukturuları kontekstində kompleks şəkildə analiz və sistemləşdirilmişdir. Şəbəkə loqlarının və telemetriya verilənlərinin analizində maşın öyrənməsi (Machine Learning) alqoritmlərinin tətbiqi ilə anomaliyaların öncədən proqnozlaşdırılması və Kök Səbəb Analizinin (RCA) signal səs-küyünü necə minimuma endirməsi elmi-metodoloji baxımdan əsaslandırılmışdır.

Tədqiqat işinin tətbiqi əhəmiyyəti. Tədqiqatda irəli sürülən SDN və SD-WAN prinsipləri böyük şirkətlər, dövlət qurumları və çoxfiliiallı təşkilatlar üçün əhəmiyyətli infrastrukturardan çevik bulud arxitekturasına minimum risklə keçid etmək üçün praktiki yol xəritəsi kimi istifadə oluna bilər. AIOps və özünübərpə edən şəbəkə (self-healing) modellərinin tətbiqi, sistem inzibatchıların rutin iş yükünü azaldır, şəbəkə nasazlıqlarının aşkarlanma və həll edilmə müddətini (MTTR) qısaldır. Bu da biznes strukturlarında maliyyə və zaman itkisinin qarşısını alır.

Tədqiqat işinin iqtisadi səmərəsi. Tədqiqat işində təklif olunan müasir şəbəkə modellərinin tətbiqi, müəssisələrin şəbəkə infrastrukturuna çəkilən ümumi sahiblik dəyərini (TCO) aşağı salır, şəbəkə xətlərinin və idarəetməsinin səmərəliliyini artırır və investisiyaların geri qayıtma müddətini (ROI) sürətləndirməklə yüksək iqtisadi səmərəlilik nümayiş etdirir.

ƏDƏBİYYAT

1. NIST Special Publication 800-207, *Zero Trust Architecture*, National Institute of Standards and Technology, 2020.
2. Gartner Research, *Magic Quadrant for SD-WAN & Market Guide for AIOps Platforms* (müvafiq illərin hesabatları).
3. Open Networking Foundation (ONF), *Software-Defined Networking (SDN) Definition and Architecture Standards*.
4. Cisco Whitepaper, *Intent-Based Networking: The Next Era of Networking*, Cisco Systems.
5. <https://www.paloaltonetworks.com/cyberpedia/sdwan-vs-sdn>
6. <https://primeprocesssafety.com/root-cause-analysis-rca/>
7. <https://blog.devops.dev/devops-zero-to-hero-day-6-docker-and-kubernetes-mastering-containerization-and-f0dda804e7da>

ПЕРЕДОВЫЕ ПРИЛОЖЕНИЯ И ТЕХНОЛОГИИ В УПРАВЛЕНИИ СЕТЯМИ: ДОРОЖНАЯ КАРТА ДЛЯ НОВОГО ПОКОЛЕНИЯ СЕТЕВЫХ СПЕЦИАЛИСТОВ.

Ялчин Насибов

Азербайджанский Технологический Университет.

РЕЗЮМЕ

Данная статья анализирует процесс трансформации традиционных статических сетевых инфраструктур в гибкие, программно-определяемые и интеллектуальные экосистемы под влиянием современных облачных технологий, IoT (Интернета вещей) и моделей удаленной работы. Переход сетевого управления от реактивных подходов к проактивным и автоматизированным моделям объясняется на основе четырех фундаментальных столбов: SDN и SD-WAN (архитектурная революция); AIOps (сетевой интеллект); новая эра безопасности: Zero Trust и SASE; инфраструктура как код (IaC).

Ключевые слова: *IoT, AIOps, SDN, SD-WAN, Большие данные (Big Data), облачные технологии, Искусственный интеллект.*

**ADVANCED APPLICATIONS AND TECHNOLOGIES IN NETWORK
MANAGEMENT: A ROADMAP FOR THE NEXT GENERATION OF
NETWORK SPECIALISTS.**

Yalchin Nasibov
Azerbaijan Technological University

ABSTRACT

This article analyzes the transformation process of traditional static network infrastructures into flexible, software-defined, and intelligent ecosystems driven by modern cloud technologies, the Internet of Things (IoT), and remote work models. The transition of network management from reactive approaches to proactive and automated models is explained through four fundamental pillars: SDN and SD-WAN (Architectural Revolution); AIOps (Network Intelligence); a new era of security: Zero Trust and SASE; and Infrastructure as Code (IaC).

Keywords: *IoT, AIOps, SDN, SD-WAN, Big Data, Cloud Technologies, Artificial Intelligence (AI).*

Redaksiyaya daxilolma: 27.05.2026

Çapa qəbul olunma: 30.06.2026

